



MAT- KRONAN

MATEN OCH VÅRA PENGAR

sidan 5

**Så fördelas
livsmedelsutgifterna
2022**

sidan 10

**Konsumtionen
av livsmedel
i förändring**

sidan 14

**Bondens risk
och lönsamhet**



Innehåll

Matkronan – en studie med tre perspektiv	3
Slutsatser i korthet	4
Matkronans fördelning	5
Matkronan har förändrats över tid	6
Bondens andel varierar mellan olika livsmedel	8
Konsumtionen av livsmedel i förändring	10
Lägger vi mycket pengar på maten?	12
Hur har priserna utvecklats det senaste året?	13
Bondens risk och lönsamhet	14

Matkronan – en studie med tre perspektiv

De kraftiga matprishöjningarna under 2022 och 2023 har bidragit till ett ökat allmänintresse för vilka faktorer som ligger bakom prissättningen i butikshyllan. Kunskapen om matens väg genom olika förädlingsled och hur livsmedelsutgifterna fördelas i livsmedelskedjan har ökat, men också ifrågasatts.

I den här rapporten kommer den ekonomiska situationen kring maten för den svenska bonden och slutkonsumenten att belysas ur tre perspektiv.

Rapportens första kapitel redogör för hur de pengar vi som konsumenter lägger på mat i butik fördelas mellan de olika aktörer som förser oss med varorna: bonden, livsmedelsindustrin, importen, matbutiken och staten. Vi kallar det för Matkronan.

I rapportens andra kapitel utgår vi från konsumenterna och beskriver hur mycket pengar de svenska hushållen lägger på livsmedel och hur det har utvecklats. Vi sätter också Sverige i ett europeiskt perspektiv.

I rapportens tredje kapitel för vi ett resonemang om huruvida primärproducenterna har tillräcklig lönsamhet för de risker man tar på råvarumarknaderna.



Slutsatser i korthet

2022 har varit ett mycket speciellt år med **kraftigt stigande priser på råvaror, energi och livsmedel**, främst till följd av Rysslands invasion av Ukraina. Under perioden har den **svenske bondens och importens andel av matkronan ökat**. Industrin, fisket och handelns andel minskade däremot.



Andelen av matkronan som bonden som får ta del av ökade från 2021 till 2022 från 9 till 10 procent. Sett till livsmedel med svensk råvara ökade bondens andel från 19 till 23 procent.

Matpriserna har ökat kraftigt i hela Europa, i Sverige med över 20 procent. Under andra halvan av 2022 ökade de svenska matpriserna snabbare än i EU totalt sett. **En viktig förklaring till den snabba ökningen i Sverige är den svaga svenska valutakursen.**

Utvecklingen efter år 2018 visar att jordbrukets konkurrenskraft och lönsamhet är beroende av yttre omständigheter som är svåra att påverka, som till exempel torkan år 2018, pandemin år 2020 och den ryska invasionen av Ukraina 2022.



För att bli bättre rustade inför framtida händelser behöver jordbruksföretagen ha ett större handlingsutrymme i form av högre lönsamhet. Den ökning av bondens andel av matkronan som vi sett detta år är positiv och behöver bestå för att bättre motsvara jordbrukets faktiska risktagande.



Även om matpriserna har ökat kraftigt är **andelen av vår inkomst som läggs på mat låg** jämfört med andra länder i Europa.

Så fördelas livsmedelsutgifterna 2022

De svenska hushållen lägger 13,6 procent av sin disponibla inkomst på livsmedel i dagligvaruhandeln, vilket motsvarade 284 miljarder kronor år 2021, enligt den senaste statistiken från SCB. Nedan redovisas var pengarna som spenderas i dagligvaruhandeln slutligen hamnar.

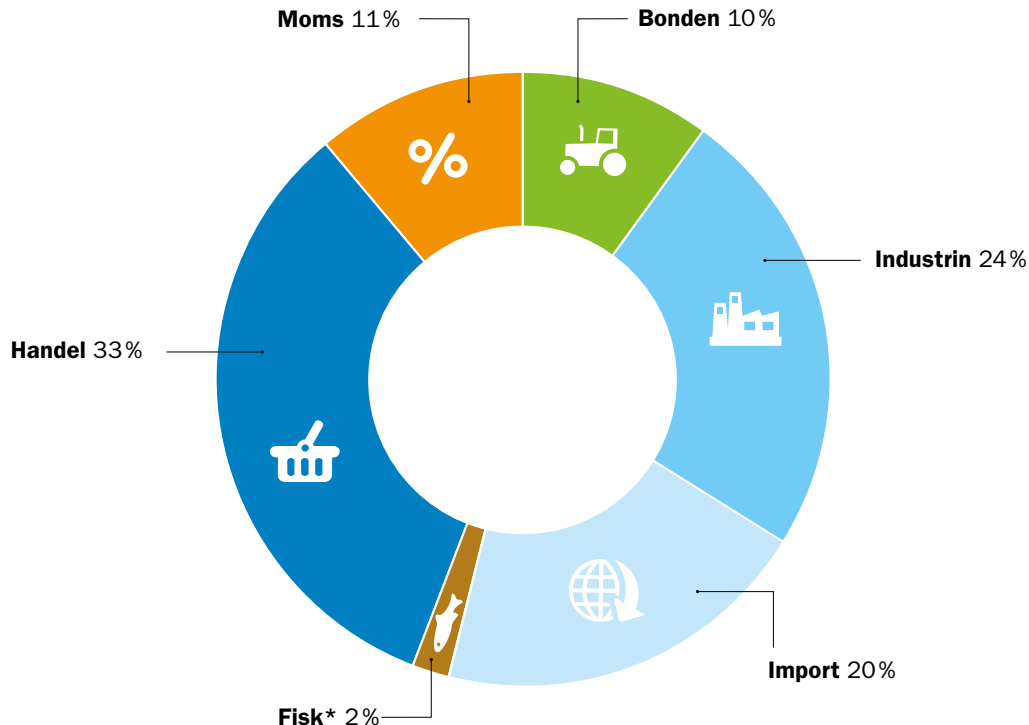
Matkronans fördelning

När vi handlar livsmedel i butik så hamnar 10 procent av vår köpesumma hos den svenska bonden,

vilket är en ökning med en procentenhet sedan 2021. Staten får mer, 11 procent, i moms. En betydligt större del av pengarna stannar hos handlaren och grossisten, 33 procent. Det är också en stor del,

20 procent, som går till importen, det vill säga till bönder och industrier i andra länder. Den svenska livsmedelsindustrin får 24 procent av pengarna.

Fördelning av matkronan 2022



**) Det finns inte beräkningsunderlag för att räkna in fisk i de övriga kategorierna men är väsentligt att ta med i helheten. Andelen redovisas därför som fisk oberoende av om produkten är svensk eller importerad.*

Källa: Beräkningar baserat på offentlig statistik och butiksdata av Lars Jonasson, Lantbruksekonom.

Matkronan har förändrats över tid

År 1995, när beräkningarna började, fick den svenske bonden nästan dubbelt så stor andel av pengarna. Skillnaden beror främst på att vi numera köper mer importerad mat än då. Den importerade maten består av råvaror till svensk industri, delvis förädlade varor och färdiga produkter till handeln, samt varor som inte kan produceras i Sverige.

Även den svenska livsmedelsindustrin har tappat andelar av matkronan över tid. Här är det också importen som spelar in genom att en större del av det vi köper har

förädlats av industrier i andra länder. Svensk livsmedelsindustri har bidragit till den ökade importen genom att använda importerad råvara. 2022 var 39 procent av industrins råvaror importerade medan bara 17 procent av industrins råvaror var importerade 1995.

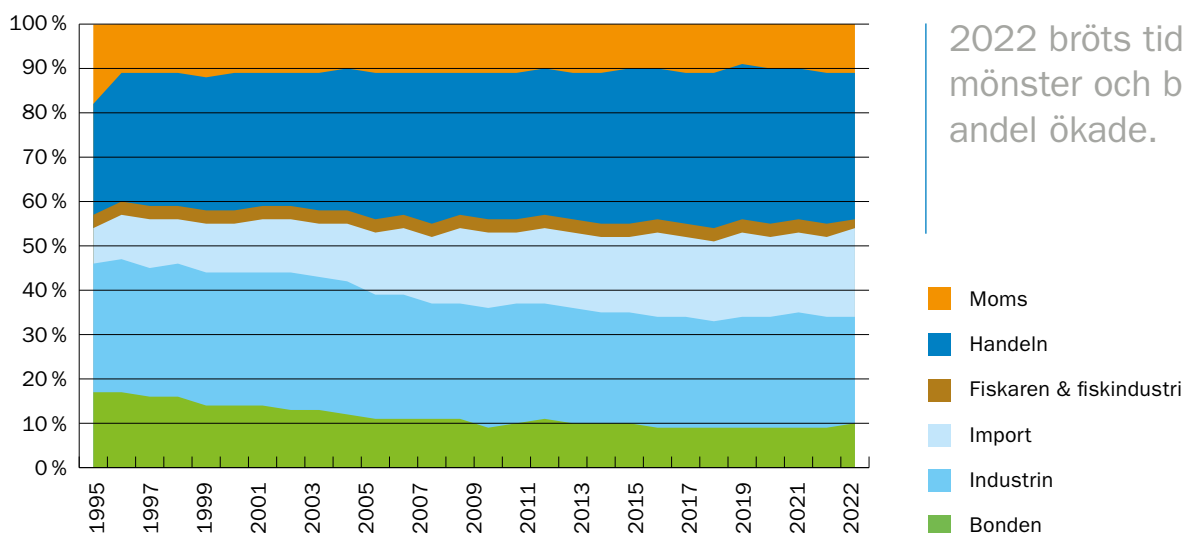
Handeln, som inte är utsatt för importkonkurrens, har ökat sin andel av matkronan över tid. Det stora lyftet var 1996 när matmomsen sänktes. Därefter har handelns andel ökat från 29 till 33 procent. En orsak är att marginalerna i handeln har ökat något över tid såväl i detaljistledet som i grossistledet.

Större delen av de förändringar som skett sedan mätningen började 1995 inträffade under de första 20 åren. Mellan 2015 och 2021 var förändringarna av andelarna till de olika aktörerna mycket små.

2022 bröts tidigare mönster och bondens andel ökade

2022 invaderade Ryssland Ukraina med stora konsekvenser för livsmedelsmarknaderna. Priserna för livsmedel sköt i höjden och andelarna till olika aktörer förändrades betydligt. Bondens andel ökade liksom importens, medan industrin, handeln och fisket minskade sin andel av matkronan.

Matkronan – andel av slutpriset i butik



Källa: Beräkningar baserat på offentlig statistik och butiksdata av Lars Jonasson, Lantbruksekonomen.

2022 invaderade Ryssland Ukraina med stora konsekvenser för livsmedelsmarknaderna. Priserna för livsmedel sköt i höjden och andelarna till olika aktörer förändrades betydligt.

Försäljningsvärdet för livsmedel i butik ökade i absoluta tal 2022 och förändringarna i fördelningen av matkronan är betydande. Prisökningarna gör förändringarna i matkronan svåra att tolka. En minskad andel innebär inte nödvändigtvis mindre pengar till aktören. Det betyder att ökningen är mindre än för andra.

Det som står klart är att alla led i kedjan, utom fisk, har fått ut mer pengar för sin produktion och hantering av livsmedlen. Procentuellt sett är ökningen störst för jordbruksråvaran och för de importerade livsmedlen. Det medför minskad andel för handeln och för den svenska förädlingsindustrin, trots att även de erhållit mer pengar för sin del i kedjan.

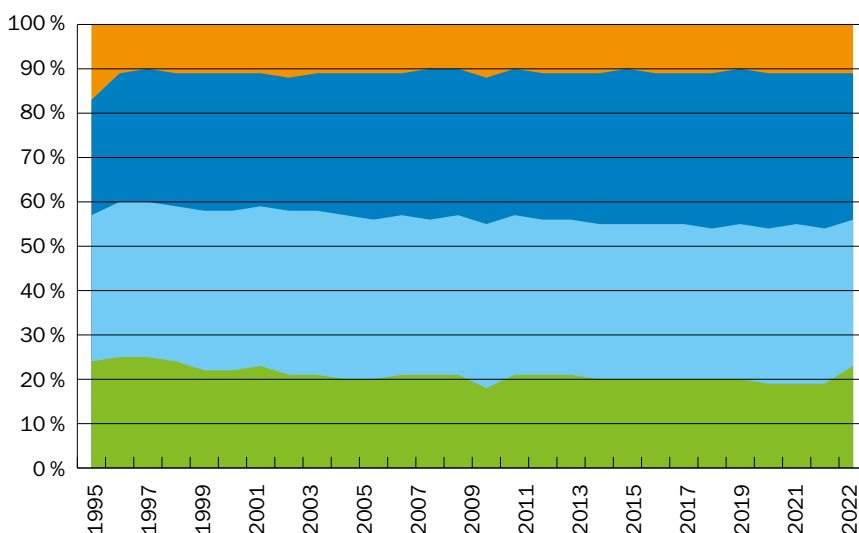
Bonden får större andel när råvaran är svensk

Tittar vi enbart på de livsmedel som har svensk jordbruksråvara blir fördelningen av matkronan annorlunda. Då får bonden en större del av pengarna, 23 procent.

Industrin och handeln får här 33 procent vardera av pengarna. Staten får de sista 11 procenten i moms.

Utvecklingen för livsmedlen med svenska råvaror var relativt stabil sedan momsens sänktes 1996 fram till och med 2021. Bondens andel av värdet från de svenska produkterna minskade svagt medan handels andel ökade. 2022 bröts det tidigare mönstret. Bondens andel av betalningen för svenska livsmedel ökade från 19 procent år 2021 till 23 procent 2022 medan förädlingsindustrin och handeln fick en mindre andel.

Matkronan – andel av slutpriset i butik för varor med svensk jordbruksråvara



Bonden får större andel när råvaran är svensk.

- Moms
- Handeln
- Industrin & råvaruhandeln
- Bonden

Källa: Beräkningar baserat på offentlig statistik och butiksdata av Lars Jonasson, Lantbruksekonomen.

Bondens andel varierar mellan olika livsmedel

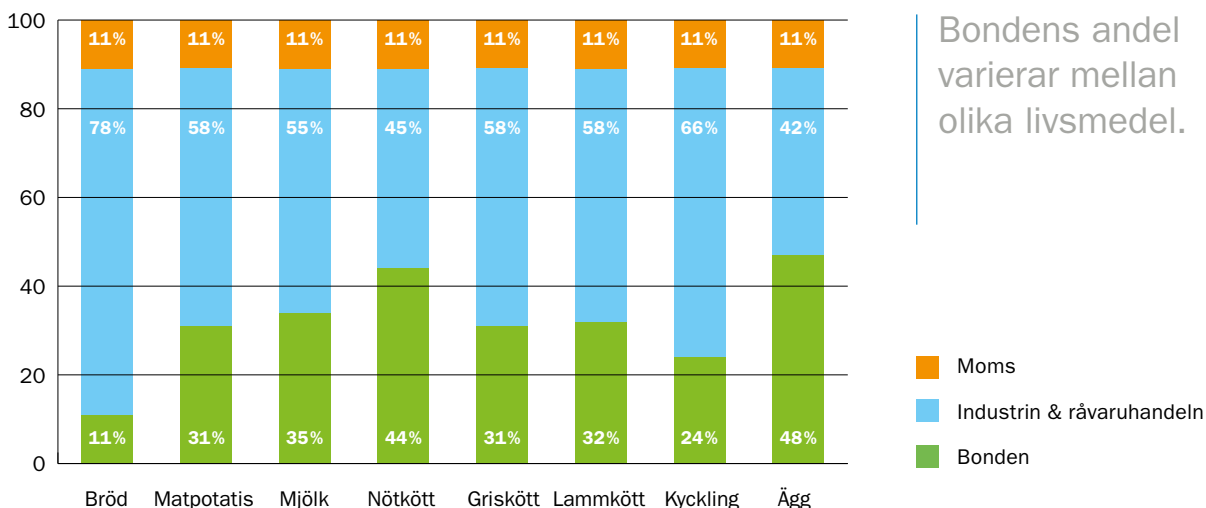
Andelen av konsumentpriset som hamnar hos bonden och andelen som går till industri eller butik skiljer sig åt mellan olika typer av råvaror, men det kan också skilja mycket mellan varor från samma råvara. Ju mer förädlad en vara är

desto mindre andel går generellt till bonden, då det krävs fler led och därmed ytterligare kostnader mellan den vara som bonden säljer och den vara som konsumenter köper. Det kan också skilja något mellan ekologiska varor och konventionella varor.

Jämfört med året innan utmärker sig kategorin bröd 2022. En jättefranska som kostade 32 kronor i butik 2022 förbrukade ett drygt

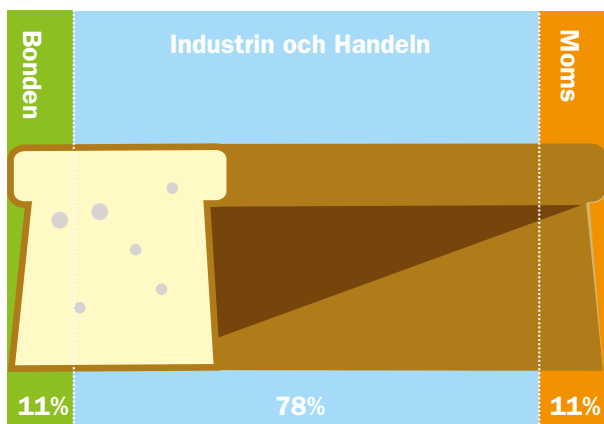
kilo vete, lite olja och lite socker. Antar vi att dessa råvaror kom från svenska gårdar så gav det cirka 3,30 kronor till producenterna, det vill säga 11 procent, vilket är betydligt mer än året innan då det låg på 9 procent. Den största delen av pengarna gick till industrin som både betalade för själva förädlingen av limpan och för de råvaror som inte kommer från jordbruket.

Matkronan produktvis 2022 varor med svensk råvara

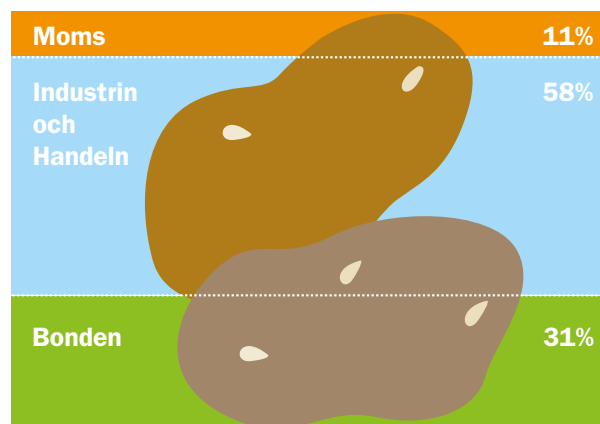


Bondens andel varierar mellan olika livsmedel.

BRÖD



MATPOTATIS

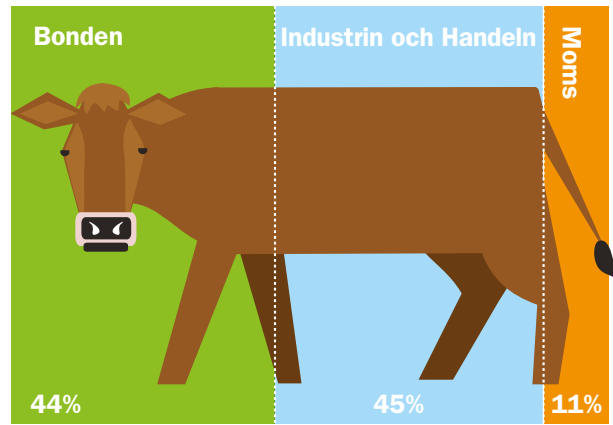


Källa: Beräkningar baserat på offentlig statistik och butiksdata av Lars Jonasson, Lantbruksekonom.

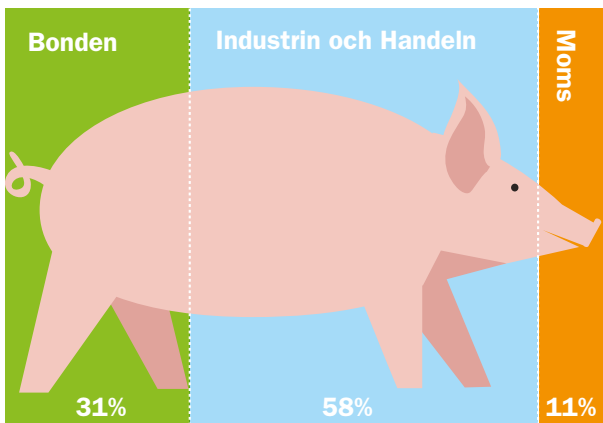
MJÖLK



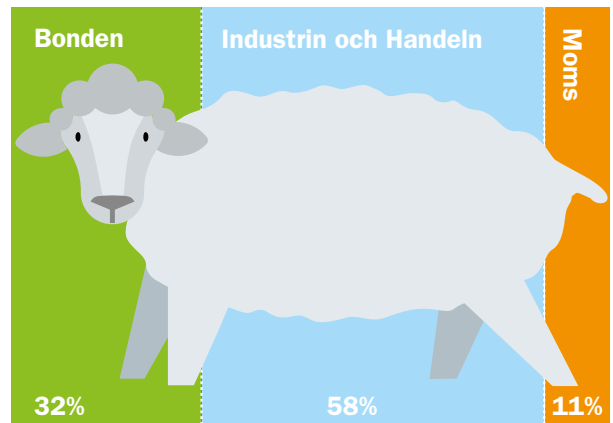
NÖTKÖTT



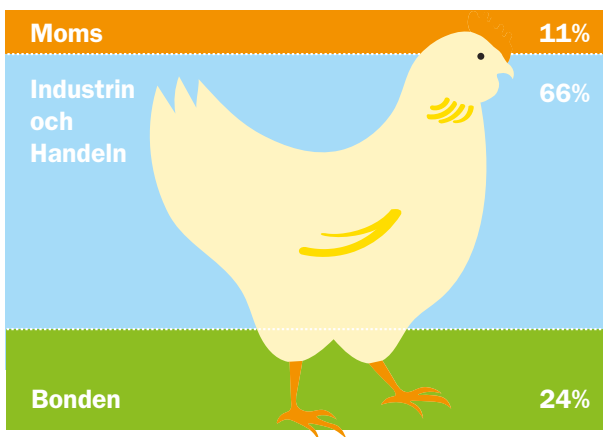
GRISKÖTT



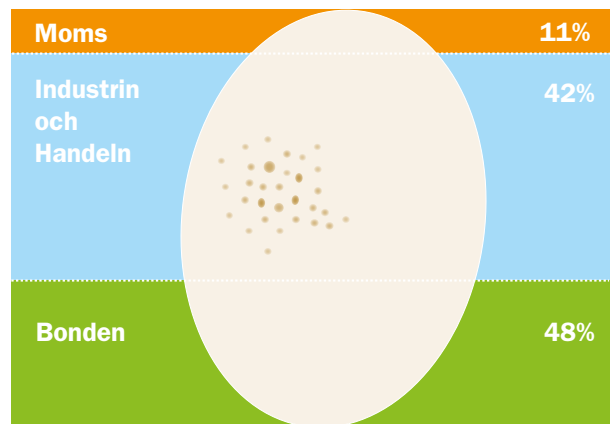
LAMMKÖTT



KYCKLING



ÄGG



Konsumtionen av livsmedel i förändring

Ökande livsmedelspriserna de senaste åren

Prisnivån på mat i Sverige ligger över genomsnittet i Europa. Sex europeiska länder har högre prisnivåer. Schweiz och Norge som står utanför EU har dyrare mat än Sverige, men även EU-länderna Island, Luxemburg, Irland och Danmark. Skillnaderna inom EU är mycket stora.

De svenska priserna på livsmedel och alkoholfria drycker har stigit kraftigt det senaste året, visar SCB:s Konsumentprisindex (KPI). I april 2023 sjunker priserna på livsmedel och alkoholfria drycker för första gången sedan hösten 2021. Under tiden däremellan steg de med över 25 procent. Men

prisökningarna har efter Rysslands invasion av Ukraina varit höga i hela Europa, för EU totalt har matpriserna ökat med drygt 19 procent.

Prisökningarna är till viss del konsekvenser av pandemin, men framför allt av Rysslands invasion av Ukraina 2022, som drev upp energikostnaderna och påverkade utbudet och världsmarknadspriserna. Detta driver kostnadsökningar när det gäller så gott som alla insatsvaror till jordbruket men driver även upp kostnaderna i andra led i livsmedelskedjan till exempel för transporter, förpackningar och kylförvaring.

Under 2021 och första halvan av 2022 följer Sverige prisökningstakten i Europa. Under den andra hälften av 2022 har dock prisökningstakten för svenska livsmedel

varit något högre än genomsnittet för euroområdet, även om den inte har varit lika hög som i Tyskland.

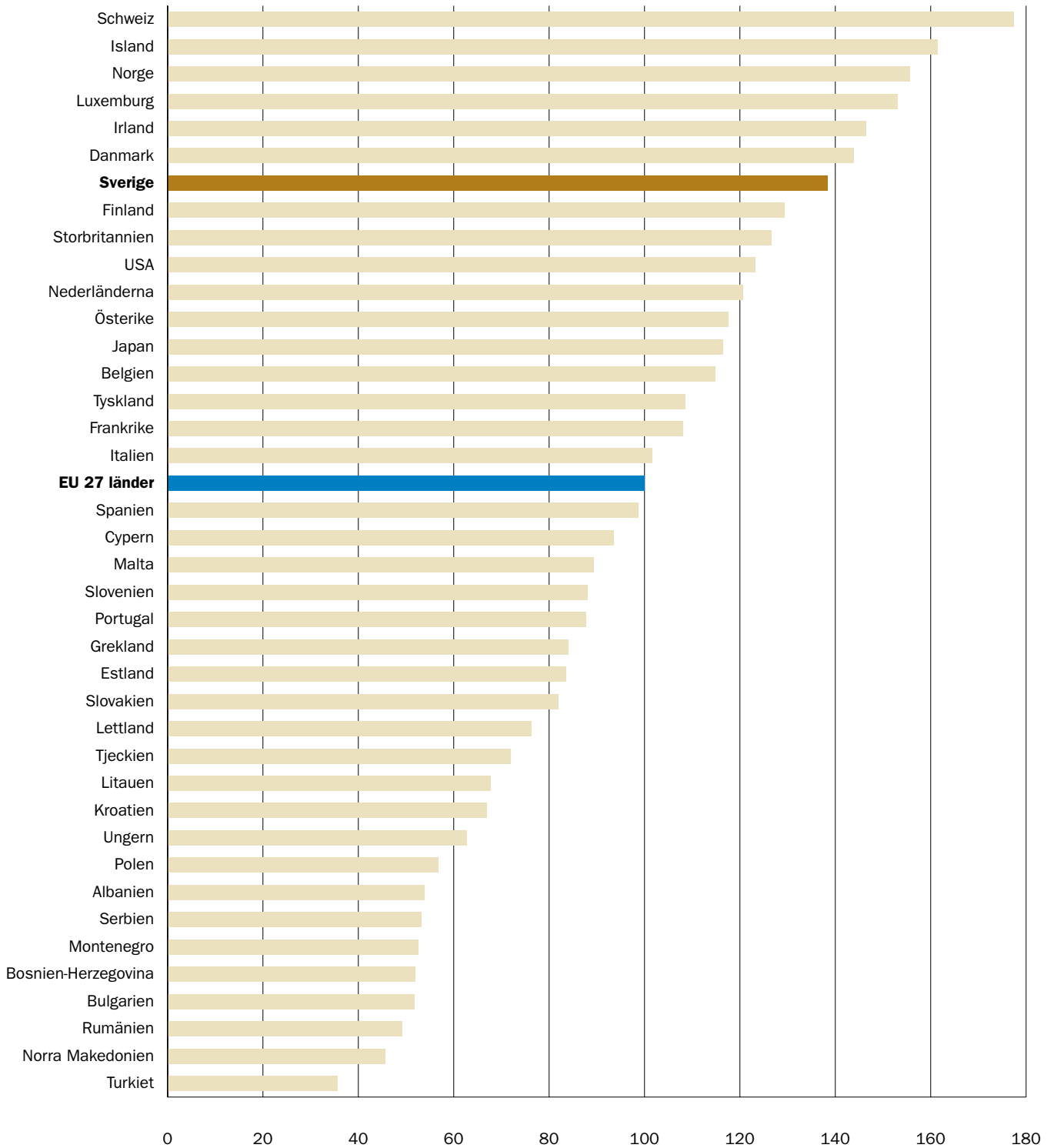
Den allt svagare svenska valutakursen är en viktig förklaring till prisnivån och prisökningstakten i Sverige.

Faktorer som kan förklara den svenska prisnivån:

- Valutaeffekter
- Hastigheten som kostnadsökningar i livsmedelskedjan flyttas framåt
- Kompositionen av den mat vi konsumerar jämfört med andra länder
- Konkurrenssituationen inom handeln



Prisnivåindex, livsmedel och alkoholfria drycker i Europa 2021, EU-27=100



Källa: Eurostat

Lägger vi mycket pengar på maten?

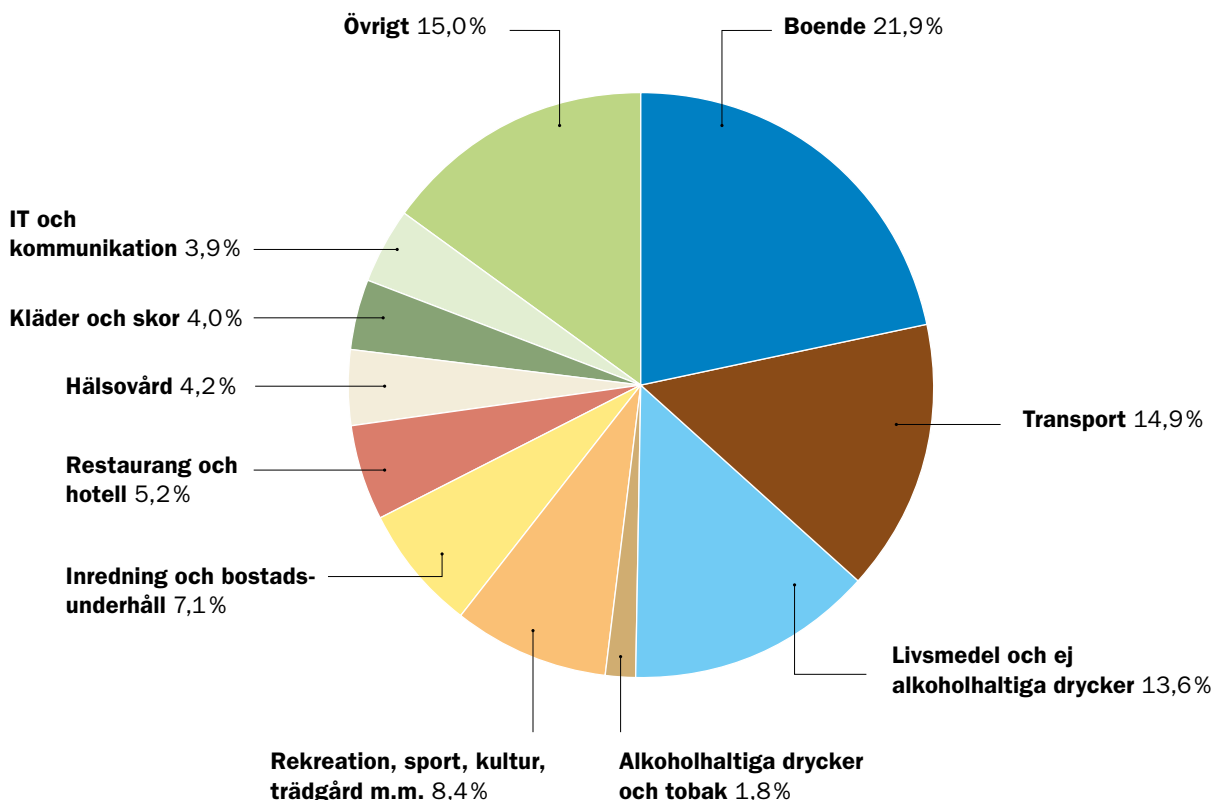
Under pandemiåret 2021 lade svenskarna 13,6 procent av sin disponibla inkomst på livsmedel i dagligvaruhandeln. Övriga nordiska länder ligger på samma nivå. Både ur ett europeiskt och internationellt perspektiv är det en låg andel, trots Sveriges höga prisnivå. Ju högre inkomstnivån i ett land är, desto mindre andel av hushållsbudgeten läggs på mat.

Boende och transporter är de svenska hushållens största utgifter, livsmedel kommer på tredje plats. Den stora höjningen av livsmedelspriserna under 2022 och 2023 samt ökande kostnader för el och räntor syns ännu inte i statistiken.

De svenska hushållens disponibla inkomster ökade stadigt under en lång tidsperiod. Den uppgången har brutits.

De svenska hushållens disponibla inkomster ökade stadigt under en lång tidsperiod. Den uppgången har brutits. Den höga inflationen 2022 och 2023 gör att skillnaden mellan den reala utvecklingen och den nominella nu är ovanligt stor. I vilken mån detta kommer påverka hur stor andel av hushållsbudgeten som går till mat återstår att se.

Hushållens konsumtionsutgifter 2021 fördelade på ändamål, %



Källa: SCB mars 2023

Hur har priserna utvecklats det senaste året?

I princip alla livsmedel har ökat i pris, men några undergrupper sticker ut: Fetter, ägg och mejeriprodukter har alla stigit kraftigt i pris det senaste året. Eftersom svenskarna köper mycket av dessa varor påverkar det i stor utsträckning hur mycket vår matkasse kostar.

De kraftigt höjda priserna på oljor och fetter under 2022 beror främst på utebliven export av solrosolja från Ukraina, vilket ledde till extremt höga priser på samtliga vegetabiliska oljor under våren och sommaren 2022. Därefter har priserna fallit på de globala markna-

derna och är nu i nivå med priserna före Rysslands invasion av Ukraina.

Sett till enskilda produkter sticker ett par grönsaker ut. Priserna på purjolök och blomkål har stigit med nästan 80 procent det senaste året. Just purjolök och blomkål importeras till stor del, så där påverkar omvärldsfaktorer i hög grad priset. För grönsaker generellt har dåliga skördar och det höga priset på insatsvaror påverkat prissättningen. Även Sveriges svaga valutakurs spelar stor roll.

Prisutvecklingen för kött har inte varit lika brant i butiksled som för övriga nämnda livsmedelskategorier. Köp beteendet är mer elastiskt i det avseendet att konsumenter skiftar preferenser mellan olika

köttkategorier om priset för ett köttslag upplevs för dyrt. Konsekvensen blir att prispåslaget, i procent räknat, blir något lägre för att inte tappa för mycket försäljningsvolym.

Prishöjningar för några varugrupper svenskarna köper mycket av, från april 2022 till april 2023:

- Oljor och fetter 29 procent
- Mjolk, ost och ägg 26 procent
- Bröd och övriga spannmålsprodukter 19 procent
- Kött 14 procent
- Grönsaker 12 procent

Källa: SCB



Bondens risk och lönsamhet

Som vi sett tidigare i rapporten har bondens andel av matkronan ökat under 2022, vilket innebär ökade intäkter för näringen. Intäkter som är nödvändiga att behålla men även utöka för att jordbruket ska kunna leverera högkvalitativa produkter till svenskarna även i fortsättningen.

Listan över utvecklingsstrategier som ska rusta jordbruket inför framtiden spänner över flera olika områden:

- Den nationella livsmedelsstrategin där produktionen ska öka och miljömålen beaktas.
- Uppbyggnad av total- och civilförsvaret i enlighet med utredningen "En ny livsmedelsberedskap".

- Fossiloberoende matproduktion och hållbar utveckling för att driva en grön omställning.
- Främja unga lantbrukare för att skapa förutsättningar för ägar- och generationsskifte.

En gemensam nämnare är att de leder till ett ökat kapitalbehov inom jordbruket. Utifrån en sammanställning av jordbrukssektorns företagsinkomst¹ kan konstateras att förmågan att bygga upp eget kapital varierar betydande från år till år.

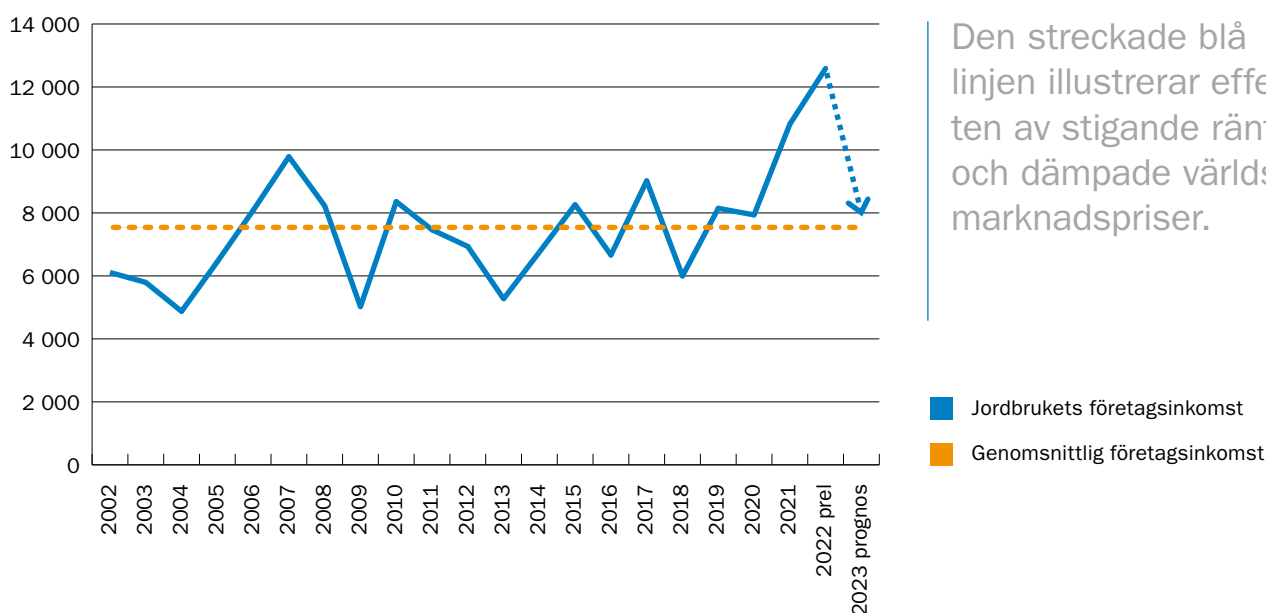
Under 2022 ligger företagsinkomsten långt över genomsnittet men redan 2023 är prognosen, utifrån rådande kunskap, en kraftig tillbakagång med

anledning av dämpad prisutveckling och ränteeffekter.

Den genomsnittliga företagsinkomsten förefaller också vara låg utifrån rådande investeringstakt inom exempelvis animalieproduktionen. Lönsamhetsutveckling och risktagande i livsmedelskedjan behöver gå i takt för att nå en ut hållig produktion och förverkliga de utvecklingsstrategier som står för dörren.

För att förstå hur konkurrensen fungerar i livsmedelskedjan är det viktigt att se på vad som utmärker de olika leden och hur dessa förhåller sig till varandra. Graden av konkurrens i de olika leden påverkar inte bara den ekonomiska effektiviteten på de olika del-

Förändring av jordbrukssektorns företagsinkomst över tid



Den streckade blå linjen illustrerar effekten av stigande räntor och dämpade världsmarknadspriser.

Källa: Jordbruksverket och egen bearbetning.

1) Företagsinkomsten är den del av resultatet som finns över för att ersätta jordbrukarens eget arbete, eget kapital och vinst.

marknaderna men också förhandlingsposition och marknadsinflytande mellan de olika leden. I slutändan kommer detta också att påverka det utbud och pris som konsumenterna möter.

Antalet jordbruksföretag är förhållandevis många, vilket innebär ett litet marknadsinflytande för varje enskild aktör. Det är en av anledningarna till att många jordbruksföretag ingår i någon form av producentorganisation för att stärka sin förhandlingsposition gentemot andra led.

Både intäkts- och kostnadsstrukturen i jordbruket är huvudsakligen koncentrerad till råvaror och prissättningen i lanbruksföretaget är i många fall direkt styrd av händelseutvecklingen på internationella råvarumarknader.

I många avseenden är jordbruket en pristagare och prisrörligheten innebär betydande ekonomiska risker. Att teckna fasta prisavtal via terminsmarknaden är ett av verktygen som står till förfogande, främst inom växtodling, men användningen blir ofta en avvägning mellan risktagande på marknaden och risktagande i odlingen. En utebliven skörd som redan sålts på termin kan få stora ekonomiska konsekvenser.

Om jordbrukets lönsamhetsutveckling ställs i relation till den riskmiljö som följer med jordbruksföretagandet, är lönsamheten påfallande känslig för ändringar i kostnads- respektive intäktsbild. Exempelvis får det senaste årets stigande räntor stora konsekvenser för jordbrukssektorns intjänings-

förmåga.

Utvecklingen efter år 2018 visar att jordbrukets konkurrenskraft och lönsamhet är beroende av yttre omständigheter som är svåra att påverka, som till exempel torkan år 2018, pandemin år 2020 och den ryska invasionen av Ukraina 2022.

För att bli bättre rustade inför framtida händelser behöver jordbruksföretagen ha ett större handlingsutrymme i form av högre lönsamhet.

Den ökning av bondens andel som vi sett detta år är positiv och behöver bestå för att bättre motsvara jordbrukets faktiska risktagande.





PRODUCERAD AV LRF 2023

TEXTER: SARA STJERNHOLM, SOPHIE LIND, JAN LORENTZSON
OCH CHRISTIAN NORDENSKJÖLD

LAYOUT & GRAFIK: KAROZZ FORM AB

ILLUSTRATION: HANS VON CORSWANT, KAROZZ FORM AB

Lantbrukarnas Riksförbund, 105 33 Stockholm. Telefon 0771-573 573. www.lrf.se



**LANTBRUKARNAS
RIKSFÖRBUND**